

ŽIVOT I DJELO IVANA FRANJE JUKIĆA

Marko LUKENDA, IVAN FRANJO JUKIĆ,

izdavač *Pergamena*, Zagreb, 2000.

Interes hrvatskih jezikoslovaca usmjeren je u zadnje vrijeme prema književnoj, jezičnoj, znanstvenoj i kulturnoj djelatnosti franjevacu Bosne Srebrne zbog svijesti o nedovoljno vrednovanoj i istaknutoj ulozi njihovoj u povijesti hrvatskoga književnoga jezika na (novo)štokavskoj osnovici. U stručnim je krugovima poznato kako su bosanski franjevci starijih razdoblja, posebno oni koji su pisali bosančicom, vrlo često smješteni u krug srpskih pisaca i na srpskom su području o njima napisane brojne monografije, za razliku od zagrebačke i bosanskohercegovačke sredine gdje je ozbiljnijih studija o tim zauzetim kulturnim i književnim djelatnicima bilo znatno manje, pa i neoprostivo malo. Uz to, interes istraživača vezao se uz pisce 17. i 18. st., dok je djelovanje bosanskih franjevacu u 19. stoljeću bilo u sjeni nekih drugih problema koji su potresali hrvatsko jezikoslovlje u tom razdoblju. Dvije su središnje i gigantske figure bosansko-franjevačke književnosti i jezikoslovlja u 19. st. bili fra Grga Martić (1822.-1905.) i fra Ivan Franjo Jukić (1818.-1857). O fra Ivanu Franji Jukiću postoje stare studije potekle iz pera Ilije Kecmanovića i Tugomira Alaupovića, koje se uglavnom bave njegovim životom i književnim radom, dok iz novijega vremena imamo monografiju o jeziku Jukićeva časopisa *Bosanski prijatelj*

autorice Herte Kune (Sarajevo, 1983.). Svakako treba istaknuti izdavanje sabranih Jukićevih djela i izvrstan ogled o njegovu životu i radu koji dugujemo Borisu Ćoriću (Sarajevo, 1973.). Ove godine hrvatskoj je znanstvenoj i kulturnoj javnosti ponuđena nova monografija o Jukiću autora Marka Lukende.

Pogledamo li bibliografiju na kraju te knjige, vidimo da se najveći broj malih radova (članaka, crtica, zapažanja) odnosi na Jukićev životni put, pa je razumljiva pomisao da se jedva što novo može reći o Jukićevu životu, o njegovu progonstvu, tragičnoj sudbini, ranoj smrti. Međutim, o književnom djelovanju i jezikoslovnim naporima skoro da nema riječi. U tom smislu Lukendinu knjigu možemo iščitati kao svojevrsnu sintezu u odnosu na ono što je istraženo i kao iskorak u nove istraživačke napore ka onim aspektima Jukićeva rada o kojima i danas malo znamo.

Lukendina knjiga koncipirana je kao dvodijelna, točnije dvocjelinska studija, gdje se prvi dio bavi životom, književnim i znanstvenim djelovanjem, a drugi dio proučavanjem specifičnoga piščeva jezika zabilježenoga u njegovoj prepisci sa znamenitim suvremenici.

Prvi dio knjige podijeljen je u poglavlja: *Ivan Franjo Jukić (životopis)*, *Književna djelatnost*, *Književno*

vrednovanje i Prosvjetiteljska djelatnost.

Vrijednosti prvoga poglavlja, koje nije samo puko prepričavanje činjenica iz Jukićeva života, pridonose brojni citati iz Jukićevih pisama u kojima se pronalaze uzroci Jukićeve životne tragedije i zle sudbine i gdje pisac govori sam o sebi. Čitatelj vidi jednu donkihotsku figuru zanesenu idejom o slobodi i domovini, o svom puku i njegovu probitku, a pri tom kao da čuje smijeh svih onih koji ga u njegovu domoljubnom djelovanju onemogućavaju. U tom su smislu najdojmljivije stranice o odnosu Jukićevu s Omerpašom Latasom.

Književna djelatnost fra Ivana Franje Jukića razmotrena je s obzirom na kulturne prilike u Bosni u prvoj polovici 19.st. i zapravo se otkriva koliko Jukićev rad korespondira s analognim djelovanjem u razvijenijim kulturnim sredinama, prvenstveno u Hrvatskoj. Jedan dio Jukićeva književnoga djelovanja uklapa se u romantičarske tendencije 19.st., prvenstveno je to interes za pučko stvaralaštvo usmjeren na skupljanje narodnih umotvorina i starina, zatim zemljopisni i povijesni rad nadahnut svijesću o vrijednosti vlastitoga naroda ispaćena stoljetnim ropstvom.

Moderni element u Jukićevu književnom i kulturnom djelovanju predstavljaju naperi ka osnivanju kulturnoga društva i pokretanje časopisa *Bosanski prijatelj* (1850.). U tom segmentu svoga rada Jukić oponaša istovrsne aktivnosti u Hrvatskoj i razvijenijim europskim sredinama. Međutim, razumijevanje nije našao, pa kao posljedicu toga imamo da je Jukić

ne samo urednik nego i autor najvećega broja priloga u svom časopisu.

Raznovrsna i opsežna književna djelatnost nije sva jednako vrijedna, pa autor monografije posebno poglavlje posvećuje književnom vrednovanju Jukićevih radova. Iz toga se dijela knjige saznaje da se najboljim i najvrjednijim dijelom Jukićeve ostavštine mogu smatrati njegovi putopisi, pisani živo i životno, zanimljivim jezikom i u maniri dobrog, bistroumnoga i bistrookoga pučkoga pripovjedača.

Posebno su promotrene narodne pripovijetke koje je zabilježio i objavio Jukić, ali pri tome nedostaje sinteza koja bi bila mnogo korisnija od razlomljene i odijeljene raščlambe svake pojedine pripovijetke.

U prosvjetiteljskoj se djelatnosti posebno ističe nastojanje oko osnivanja škola i u svezi s tim izdavanje priručnika *Početak pismenstva i napomena nauka kerstjanskoga*, namijenjenoga osnovnim školama u Bosni. U tom priručniku Jukić proklamira novi ilirski grafijski nacrt i uvodi grafeme *c, č, ć, dj, lj, nj, š, ž*. Tim se tekstom Jukić otvoreno deklarira kao *prvi Ilir iz Bosne* i približava bosanske Hrvate u jezičnom smislu braći iz matice zemlje.

Možda je autor premalo inzistirao na važnosti toga priručnika i Jukićeva programatskoga predgovora.

Drugi dio knjige u jezikoslovnom je smislu svojevrstan nastavak monografije o jeziku Jukićeva časopisa *Bosanski prijatelj* Herte Kune. To je, naime, do sada bio jedini sustavno proučeni aspekt Jukićeva jezika, a sasvim je jasno da Jukićevo stvaralaštvo svojom žanrovskom

raznolikošću i opsegom traži svestraniju jezičnu raščlambu. Lukenda se odlučio za cjelovitu analizu jezika pisama, na svim jezičnim razinama - od grafije do sintakse- upravo zbog toga što se u neformalnom izrazu pisma i u tekstu pisanom bez literarnih pretenzija može uočiti uporaba jezičnih sredstava koja nisu uvijek podložna normi, koja su dijalektalna i razgovorna, ali i takva koja, ovisno o adresatu, otkrivaju Jukićev napor da piše usvojenom ilirskom normom.

Za taj dio knjige mora se reći da je iscrpno opisao jezik Jukićevih pisama objavljenih u *Sabranim djelima*, uvažavajući specifičnosti koje proistječu iz Jukićeva odnosa prema adresatu i prema književnojezičnoj tradiciji starijih bosanskih franjevačkih pisaca.

Zanimljivo je poglavlje o vokabularu, gdje se sasvim jasno vidi da živost i životnost Jukićeva epistolarnoga stila počiva na izboru leksika sasvim drukčijega od onoga koji obilježava ilirske pisce u Hrvatskoj. Leksik je općenito onaj dio književnoga jezika gdje se norma i normiranost slobodnije očituju, a jasnije se vide piščeva lektira i odnos prema franjevačkoj tradiciji. Specifičnost tema i sadržaja u pismima određuje leksički izbor, što se najbolje spoznaje usporede li se jezik časopisa i pisama. U časopisu je leksik znatno bogatiji i raslojeniji, dok u pismima komuniciranje u prisnom tonu s prijateljima, suradnicima i kolegama omogućuje prodor raznih supstandardnih i dijalektalnih leksema. Leksik se Jukićev može promatrati prema skupinama: tuđice (klasični i europski jezici),

turcizmi, leksik preuzet iz dubrovačke i franjevačke književnosti starijih razdoblja, leksik narodnih govora, kroatizmi tipični za ilirski jezični koncept, te kontaktni sinonimi kao specifičan postupak.

Analiza jezika pisama dovela je autora do zanimljivoga zaključka da je "Jukić uspio jezične tekovine razvijene hrvatske sredine presaditi u bosanskohercegovačke prostore", "tečevine franjevačke literarnojezične tradicije ... ugradio (je) u moderni izraz 19.st.", i to stoga što su se "pojedine franjevačke jezične karakteristike zbog svoje podudarnosti s ilirskim idejama lako uklapale, kao što je slučaj s morfonološkim pravopisnim načelom, uporabom dvoslova *ie* u dugim slogovima, sustavom množinskih padeža..."

Takav zaključak otvara prostore za analizu jezika i ostalih Jukićevih djela, što je gotovo znastveni imperativ s obzirom da su dosad promotrena samo dva segmenta: jezik pisama i jezik časopisa.

Autor je uspio Jukićeve ljudske, književničke i znanstveničke kvalitete predstaviti suvremenom čitatelju i postaviti u središte zanimanja jedan specifičan život služenja vjeri, narodu i domovini. Zanimljivo je da je autora Lukendu na istraživanje života i djela toga franjevca ponukao pronalazak jednoga napuštenoga križa na bečkom groblju St. Maxerfriedhof, za koji je ustanovljeno da je pripadao Jukićevu grobu. Taj put od pronalaska križa do novih spoznaja o Jukiću nije lišen simbolike. Lukenda svojom knjigom

potvrđuje da je Jukićev životni put bio obilježen križem: križem rođenja u siromašnoj, potlačenoj Bosni, križem turskoga vladanja, križem nerazumijevanja subraće i redovničkih poglavara, križem bolesti i progonstva i, konačno, križem vlastite duše koja je uvijek tražila više uvjerena da ništa nije nemoguće kad se radi i trudi za svoj rod i narod.

Iščitavanje životopisa uvod je u razumijevanje književnoga djela i stvaralaštva Jukićeva u cjelini, na koje se mora primijeniti specifičan kriterij procjene uvjetovan vremenom i prostorom. Jukića treba promatrati u kontekstu Omer-pašine Bosne, gdje se onda njegov književni, jezikoslovni i prosvjetiteljski napor ne doživljava kao rad kojemu je jedini atribut opsežnost, nego i kao djelo koje izrasta iz

tradicionalnih franjevačkih okvira, nadrašta ih i uklapa se svojim sadržajem u jedan moderni europski tijek. Njegovo je pero uvijek i samo u službi njegova naroda, pa je jasno da cilj kadgod ušutka Muzu. Istraživača to ne treba zavarati niti ga navesti da prestrogo sudi o Jukiću piscu. Treba poći od premise da je taj franjevac bio *redovnik naroda i domovine*, kako kaže podnaslov knjige, što istraživača obvezuje da dokaže kako Jukić mora u kontekstu hrvatske književne i jezične povijesti postati nešto više od relativno kratke bilješke u enciklopedijama i više od fraze o prosvjetitelju, bosanskom ilircu, stradalniku i zanesenjaku. Čitatelju knjige prepuštamo da prosudi koliko je u tome uspio Marko Lukenda.

Darija Gabrić-Bagarić

RIJEČKI FILOLOŠKI DANI 3

RIJEČKI FILOLOŠKI DANI

*Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa
Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 3. do 5. prosinca 1998.
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Rijeka 2000., 510 str.*

U Rijeci je od 3. do 5. prosinca 1998. godine održan treći Međunarodni znanstveni skup *Riječki filološki dani*. Brojni su hrvatski i inozemni filolozi tom prigodom predstavili rezultate svojih istraživanja vezanih uz dva tematska područja: Riječku knjigu 19. stoljeća i Hrvatsku filološku misao danas. Time se,

već tradicionalno, Riječki filološki dani potvrđuju kao znanstveni skup poticajan za istraživanje filoloških tema vezanih uz riječko područje i otvoren za najnovije spoznaje iz jezikoslovlja i znanosti o književnosti.

U Zborniku je radova s ovoga skupa, na više od 500 stranica prema